

Liv Helene Willumsen

Om Regine Normanns biografi med påfølgende debatt - slik biografen ser det

I *Nordlit* nr. 2 -1997 har Ragnhild Engelskjøn et innlegg med tittelen "Debatten rundt Liv H. Willumsens biografi *Havmannens datter. Regine Normann - et livsløp*", der hun drøfter en debatt som oppsto i avisen *Nordlys* etter utgivelsen av Regine Normanns biografi høsten 1997. De som debatterte, var kulturjournalist Per Kristian Olsen, biograf Liv Helene Willumsen, Klaus Henning Oelmann og høyskolelektor Guri Martens. Med utgangspunkt i egen lesing av biografien forsøker Engelskjøn å klargjøre en del posisjoner knyttet til biografiskrivning, og hun oppfordrer til fortsatt diskusjon om emnet. Som forfatter av Regine Normann-biografien vil jeg gjerne få komme med noen betraktninger i forlengelsen av Engelskjøns innlegg. Disse vil naturlig nok være preget av en biografis vurderinger under og etter et langvarig prosjekt. Når jeg ønsker å kommentere Engelskjøns innlegg, er det fordi jeg synes det er interessant å gå litt nærmere inn på en del begreper Engelskjøn bruker, men selvsagt også fordi jeg føler det tilfredsstillende selv å utdype hva jeg "synes å mene".

Først vil jeg takke Ragnhild Engelskjøn for positiv omtale og for et interessant innlegg der hun viser vilje til å gripe fatt i noen sentrale spørsmål vedrørende biografisjangeren som bare ble flyktig berørt i avisdebatten. Jeg mener det er helt riktig når Engelskjøn hevder at et vesentlig moment for å klargjøre uenighet først ble formulert langt ut i debatten, nemlig spørsmålet om hva en biografi skal være og hvordan den skal skrives.

En biografi er per definisjon en skriftlig framstilling av en persons livshistorie, skrevet av en annen enn den biograferte (bio - liv, grafi - skriftmessig). Engelskjøn hevder at det kan sirkles inn tre mulige biografiprosjekter i det aktuelle tilfellet. Det første biografiprojektet defineres som å "skrive alt det en vet om en forfatters liv og virke". Dette kan jeg vanskelig tenke

meg skjer noensinne. En biografi er et resultat av valg og av vektlegginger: utvalg fra kildematerialet, vektlegging av hendelser, miljøer og personlighetstrekk. En biografi er reflektert og skrevet ut fra faglig skjønn. Det er slett ikke snakk om å "skrive alt det en vet". Det andre biografiprojektet defineres som å "skrive om et forfatterskaps verker". Jeg ser ikke at dette kan være noe biografisk prosjekt, det vil dreie seg om litteraturforskning. Den tredje definisjonen på et biografisk prosjekt er å "skrive en biografisk roman om en forfatter". Slik jeg ser det, er dette siste ikke biografiskrivning, men fiksjon. Engelskjøns tre definisjoner blir totalt sett upresise og lite treffende.

Etter min oppfatning hører biografien inn under dokumentarlitteratur, nemlig litteratur som er skrevet ut fra kilder og med et eksplisitt krav til dokumentasjon i seg. Dette betyr at en biografi er en tekst der kravet til verifikasjon står sterkt. Biografien over Regine Normann er bygd på muntlige og skriftlige kilder, i stor grad primærkilder. Det er snakk om grunnforskning der helt nytt stoff kommer fram. Det dokumentasjonsnivået jeg har lagt meg på, er normalt for et forskningsarbeid. I tillegg til kildeangivelse for skriftlige kilder har jeg oppgitt muntlige informanters navn og alder. Det siste har betydning for kildeverdien, noen av informantene har møtt Normann i levende live. Uten kildehenvisninger er dokumentasjon umulig. For meg er det en gåte at så mange forfatterbiografier de senere år har sett dagens lys uten noe forsøk på kildebelegg eller med et høyst utilstrekkelig sådant.

Min biografi har som undertittel *Regine Normann - et livsløp*, noe som signaliserer at boken er en framstilling av Regine Normanns livshistorie. Det jeg har gjort, er å skrive en fortelling om Regine Normanns livsløp. Å bruke fortellingen som drakt fører automatisk med seg er del kjøreregler når det gjelder strukturering av stoffet, blant annet kravet om kronologi. Men det fører også med seg en glimrende mulighet til å bruke en form der alt i et levnetsløp legger seg naturlig på plass. Biografien er en dokumentarform der fortellingsaspektet alltid har vært til stede, og en rekke norske og internasjonale biografer før meg har benyttet seg av dette. Fortellingen har evne til å motsette seg argumentasjon, logikk, analyser, drøftinger av årsak-virkningsforhold, alt dette som ligger som

et kvelende grep over den fastlåste strukturen i den akademiske framstillingsmåte. I fortellingen finnes ingen tematisk ordning, ingen drøfting av teori og metode, ingen overskrift som bærer navnet konklusjon. Det er heller ikke nødvendig. Fortellingen er en fortrøstningsfull vei gjennom et stoff og en velvalgt form for presentasjon av en livshistorie til et lesende publikum. Og det er ikke noen forfatters liv jeg mindre kan tenke meg forbundet med streng logikk enn Regine Normanns, så dramatisk og uforutsigelig som hennes livsbane var. Fortellingen har sin egen måte å ordne elementer på, ting følger etter hverandre. Men det er alt for enkelt å si at fortellingen bare er beskrivende. Komplekse strukturer ligger implisitt i fortellingens løp. Likevel tror jeg det er noe i valget av fortellingen som framstillingsform som virker uvant i forhold til en institusjonalisert måte å framstille et stoff på innenfor academia, herunder biografisk stoff. Mye har vært skrevet de senere år om historie og fortelling, likeså om det vitenskapelige språket som til tider fremmedgjør og jobber mot essensen i det en forsker ønsker å formidle. Jeg mener det er fullt ut forenlig å arbeide vitenskapelig biografisk og bruke fortellingen som framstillingsform.

Havmannens datter begynner med Regines fødsel i 1867 og slutter med hennes død i 1939. Dermed er det ikke relevant å trekke inn perspektiver som eksempelvis hvordan nåtidige forskere ser på Normanns forfatterskap, slik Engelskjøn etterlyser. Det ville vært et helt annet prosjekt med en annen vinkling. Derimot er det på sin plass å trekke inn samtidens resepsjon av Normanns bøker, dette var det hun møtte i sitt liv av respons på det hun skrev. Når det gjelder oppdatert litteraturliste, som Engelskjøn også etterlyser, så er den ajourført helt til 1995 gjennom innførsel av Hans Henrik Jensen og Liv Helene Willumsen: *Regine Normann. En bibliografi*.

Engelskjøn stiller seg skeptisk til at litterære analyser av et forfatterskap skal være med i en biografi. Der er jeg fullstendig på linje med henne. Min påstand er at litterære analyser har ingenting i en biografi av denne typen å gjøre. Objektet for biografiskrivning er en levende eller avdød person. Objektet for litterær analyse er skjønnlitterære tekster. Litterær analyse hører inn under litteraturforskning, biografiskrivning er et historisk arbeid; to forskningsfelt som krever helt ulik metodisk

tilnærming, ulik bruk av terminologi og som bygger på helt usammenlignbart materiale.

Det finnes mange undertyper av biografier, og grensene mellom dem er uklare. En typebetegnelse som benyttes, er "litterær biografi". Hva skulle den litterære biografien innebære? En utpreget grad av litteraritet i teksten? En stor dikterevne fra biografens side? Eller er det ganske enkelt en biografi over en forfatter? Og hva da med en biografi over en politiker, er ikke det en "litterær" tekst? Kategorien "litterær biografi" blir innholdstom fordi en biografi alltid er litterær. Når man drøfter biografien som sjanger i dag, må man sette den i forbindelse med vitenskapsteoretiske diskusjoner i tiden, ikke minst knyttet til forståelsen av selve tekstbegrepet.

Et vesentlig spørsmål som flere i ovenfor nevnte avisdebatt har vært inne på, er hvorvidt en biograf har lov til å dikte videre på kildene for underholdningens skyld. Selv vil jeg hevde at for biografens soliditet og for omdømmet av den biograferte bør en biografi holde seg til pålitelig kildemateriale og pålitelig framstillingsmåte. Det å være biograf innebærer å beherske et håndverk. I mange andre land er det et eget yrke, og standarder som knytter seg til biografiskrivning blir dermed lettere å sette opp og å holde i hevd. I Norge befinner biografien seg i et grenseland mellom kryssende disipliner. Det er i tillegg et voldsomt press på biografien i retning av diktning. For en leser er det svært vanskelig å avgjøre når biografen er etterrettelig og når biografen går ut over sitt mandat.

Et krav til biografen er at vedkommende må ha kompetanse på dokumentasjon: det vil si oversikt over ulike kildetyper, kunnskap om hvor de aktuelle kildene befinner seg og kildekritisk vurderingsevne. Dette viktige premiss er både Martens og Oelmann inne på i sine innlegg i *Nordlys*-debatten, sistnevnte med særlig vektlegging av primærkilders betydning for å komme bakom myter og "vedtatte" sannheter. Hvis en biograf ikke vil ta bryderiet med skikkelig kildearbeid i forbindelse med et biografisk prosjekt, vil det oppstå spørsmål om arbeidet holder mål som seriøs biografi. Nettopp slurvete omgang med kilder er jo en unnlåtelsessynd som stadig påpekes etter at de første anmelderes "begeistring" for en biografi har lagt seg. Men det er slike faglige spørsmål som har

en tendens til å bli nedvurdert - for ikke å si neglisjert, i media - i en tid der det kommersielle og salgbare står i første rekke når det gjelder markedsføring.

Engelskjøn tar opp nok et viktig forhold som knytter seg til forfatterbiografier, nemlig referanseverdien av forfatterens fiktive verker i en biografisk sammenheng. For det første mener jeg, som Engelskjøn, at det er helt feil anvendelse av skjønnlitterære arbeider å bruke dem for å lete etter fakta til biografiskrivning. Skjønnlitteratur har en helt annen misjon. For det andre er mitt standpunkt at skjønnlitterære arbeider ikke kvalifiserer som pålitelig kildegrunnlag for biografiskrivning, og jeg refererer her mine uttalelser i *Nordlys*-debatten: "En biografi er basert på fakta som kan dokumenteres og etterprøves. I en slik sammenheng er en roman som biografisk "kilde" utelukket." Når Olsen lanserer en slik tanke, er det ikke bare tvilsomt, men helt uakseptabelt som metode for å skrive en biografi" (*Nordlys* 11.11.1997). Og videre: "Når det gjelder spørsmålet om kilders verdi, holder jeg fast ved at en biografi over en avdød person skal baseres på historisk kildemateriale som kan etterprøves. En roman er ingen pålitelig kilde i denne sammenhengen. En biografi skal være et holdbart historisk dokument også for ettertiden" (*Nordlys* 19.11.1997). Engelskjøn oppfatter dette dithen at jeg står for et syn der "biografisjangeren skal følge et faktastyrt, naturvitenskapelig ideal". Til det vil jeg si at riktignok mener jeg faktiske kilder skal ligge til grunn for en biografi, men jeg har aldri ment at biografisjangeren skal eller bør følge et naturvitenskapelig ideal. Et slikt ideal fordrer en såvidt mulig objektiv forsker. Dette er langt fra det som skjer under biografiskrivning. Det vil alltid være møtet mellom forsker og kilde som avgjør hva slags fortolkning som finner sted. Jeg mener selv jeg står innenfor en hermeneutisk tradisjon i min biografiskrivning.

Jeg stiller meg videre spørrende til Engelskjøns utsagn: "Willumsen tar ikke munnen for full, hun trekker ikke egne konklusjoner fra stoffmengden sin, men presenterer det hun har hørt på en redelig måte." Når man arbeider med biografiske kilder, er det å ikke trekke egne konklusjoner en umulighet. Hver eneste kilde blir fortolket og satt inn i en sammenheng, det være seg i dette aktuelle tilfelle Normanns

plassering i familiesammenheng, i ekteskap, i forfattermiljø, i skolemiljø. En annen forskers møte med de samme kildene ville muligens resultert i andre utlegninger. Det er mitt tolkingsarbeid av en stor stoffmengde som utgjør biografien over Regine Normann. Hele boken er en stor konklusjon, det er et bilde av denne kvinnen slik jeg ser henne. Veien er lang fra primærkildenes korte innførsler og til biografens ferdige tekst. Uten fortolkning av kildene ville teksten vært uten sammenheng og fullstendig uleselig. Dermed er betegnelsen "kildesamling", som Olsen bruker, og "dokumentasjonsprosjekt der Regine Normanns liv er rekonstruert ved hjelp av kilder", slik Engelskjøn skriver, misvisende i forhold til den boken som foreligger. Begge disse termene innebærer at kilder bare blir stilt opp etter hverandre, for å dokumentere fakta, og begge termene reduserer det fortolkende aspektet.

Ut fra Engelskjøns begrepsbruk kan det høres ut som Regine Normann-biografien har hovedvekten på selve dokumentasjonen, ikke på den biografiske skildring. At en biografi er dokumentert, er ikke til hinder for fortolkning. Ragnhild Engelskjøn sier at forbindelsen mellom liv og verk alltid ligger nært i en biografi, og at Regine Normann-biografien gjennom kapitteloverskrifter og tematiske verkspresentasjoner skaper forventninger om plassering i den historisk-biografiske forskningstradisjon. Jeg vil hevde at det er svært få føringer i min bok som kan lede leseren til en slik antakelse, men det er mye i den norske biografitradisjonen som gjør at en leser insisterer på litterær analyse som en del av innholdet i en biografi. Imidlertid ønsker jeg ikke å stille meg bak den "positivistisk-påvirkede historisk-biografiske metode." Jeg har plassert presentasjon av verkene og samtidens resepsjon av verkene inn i den kronologiske framstillingen. Dette kan neppe oppfattes som tilløp til litterær analyse. Når det gjelder kapitteloverskrifter, er det i min biografi kun 2 av 23 der Normanns livsfaser tilnærmet blir koblet til hennes boktitler.

Et interessant forhold ved Engelskjøns innlegg er at hennes samlede begrepsbruk som knytter an til fortelleren, antyder en reduksjon av fortellerens tilstedeværelse som fortolker av kildene i den aktuelle biografien. Etter Engelskjøns utsagn er det kun i kursivtekstene og i tolkning av bildene at biografens vurdering av Regine Normann kommer fram. Ut fra ord og

termer som "naturvitenskapelig", "dokumentasjonsprosjekt", "ordne stoffet", "rekonstruksjon", "trekker ikke egne konklusjoner fra stoffmengden sin" tilkjennegis en svekkelse av fortellerinstansens betydning som suveren og autoritativ i forhold til framstilling av stoffet. Det virker som om stoffet er herre over fortelleren, ikke omvendt. Slik jeg ser det er en tilbaketrukket fortellerposisjon ikke identisk med en svekket fortellerinstans. Heller ikke er åpne rom i teksten der kilder ikke finnes, et problematisk punkt. Slike forhold bare overlater mer til leserens tolkingskapasitet enn en tekst der fortelleren utbroderer og "styrer" i sterk grad. For en biograf er det ikke bare snakk om litterære grep for å "ordne" stoffet. Biografen må fortelle stoffet til leserne. Det medfører ingen forskjell at fortellingen er basert på faktiske kilder. En fortelling er det like fullt - i tilfellet Regine Normann en fortelling om en modig og besluttsom kvinne som gikk opp nye veier mellom nord og sør i landet vårt for vel hundre år siden.